

**Розділ V. ПРОБЛЕМИ БОРТЬБИ
ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРАВООХОРОННА
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

УДК 351.746.2:343.985

В.А. Глазков

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД
ПРИ ВИЗНАЧЕННІ СТИЛІВ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті викладено результати аналізу компетентісного підходу до визначення стилів оперативно-розшукової діяльності. Розглядаються системний та діяльнісний підходи у визначенні стилів діяльності співробітників оперативних підрозділів кримінального розшуку. Визначено особливості компетентісного підходу до проведення оперативно-розшукових заходів.

Установлено відмінності між стилями оперативно-розшукової діяльності співробітників оперативних підрозділів кримінального розшуку з позицій компетентісного підходу.

Ключові слова: *компетентність, стиль діяльності, оперативно-розшукова діяльність.*

В статье излагаются результаты анализа компетентностного подхода к определению стилей оперативно-розыскной деятельности. Рассматриваются системный и деятельностный подходы в определении стилей деятельности сотрудников оперативных подразделений уголовного розыска. Определены особенности компетентностного подхода к проведению оперативно-розыскных мероприятий.

Установлены различия между стилями оперативно-розыскной деятельности сотрудников оперативных подразделений уголовного розыска с позиций компетентностного подхода.

Ключевые слова: *компетентность, стиль деятельности, оперативно-розыскная деятельность.*

This article presents an analysis of the competency approach to defining styles of preliminary investigation. We consider the systematic and active approach in determining the styles of the staff of the operational units of the criminal investigation. The features of the competency approach to conduct search operations.

The differences between the styles of the operational-search activities of operational departments of criminal investigation in terms of competence approach.

Key words: *competence, style of work, operational-search activity.*

Проблема інновацій в практиці роботи органів внутрішніх справ у наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в забезпеченні ефективної боротьби зі злочинністю в сучасних постійно змінюваних умовах. Знання наказів, інструкцій, настанов, на які традиційно була зорієнтована діяльність співробітників оперативних підрозділів карного розшуку, в наш час вже не вважаються головним критерієм їх готовності до проведення оперативно-розшукових заходів. Тому для сучасного правоохоронця важливими є не тільки знання відомчих нормативно-правових документів, а вміння компетентно діяти на їх підґрунті.

З цієї причини виникає необхідність у переорієнтації парадигми професійної підготовки співробітників оперативних підрозділів карного розшуку зі знаннєвої в компетентнісну.

Метою нашого дослідження є з'ясування сутності компетентнісного підходу до визначення стилів оперативно-розшукової діяльності, готовності та здатності співробітників оперативних підрозділів до кваліфіковано-го й компетентного здійснення оперативно-розшукових функцій.

Проблеми професійної компетентності фахівців різних спеціальностей розглядали українські та російські вчені, такі як Н.М. Бібік, С.П. Бондар, А.О. Деркач, І.Г. Єрмаков, Є.Ф. Зеєр, І.О. Зимня, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, О.В. Овчарук, М.О. Холодна, А.В. Хуторський, М.А. Чошанов та ін. Питанням професійної підготовки працівників ОВС присвячено праці Д.О. Александрова, В.Г. Андросюка, Б.І. Бараненка, О.М. Бандурки, В.І. Барка, В.С. Венедиктова, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, Г.Є. Запорожцевої, Ю.Б. Ірхіна, Л.І. Казміренко, А.П. Кіцул, В.С. Медведєва, Л.І. Мороз, В.Л. Оргинського, О.М. Скрябіна, С.А. Тарарухіна, О.В. Тимченко, О.М. Цільмак, Г.О. Юхновця, О.Н. Ярмиша, Г.Х. Яворської, С.І. Яковенка та ін.

Сьогодні у світі налічується чимала кількість підходів до організації діяльності співробітників правоохоронних органів. Серед них – інформаційно-описовий, предметний, цільовий, діалогічний, імітаційно-моделюючий, змістово-процесуальний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний та інші.

Традиційні підходи здебільшого зорієнтовані на знання наказів, інструкцій, настанов. У меншій мірі увага приділяється оволодінню практи-

чними навичками проведення оперативно-розшукових заходів та ще в меншій – формуванню особистісних якостей і адекватної поведінки, необхідних для професійної діяльності. Внаслідок цього співробітники оперативних підрозділів карного розшуку не в достатній мірі вміють використовувати знання відомчих нормативно-правових документів для виконання практичних дій.

Відповідно до загальної теорії діяльність розглядається як специфічно людська форма активного ставлення до навколишнього світу, зміст якої складають його доцільна зміна і перетворення. Її структурними елементами є об'єкт, суб'єкт, його активність, засоби діяльності та результат.

Розглянемо особливості здійснення діяльності з позицій особистісно орієнтованого підходу, оскільки лише останнім часом стали приділяти увагу людському чиннику, який, на жаль, в основному недооцінювався.

Очевидно, що, діючи за одними і тими ж наказами, настановами, інструкціями, працівники оперативних підрозділів досягають різних результатів. Тобто алгоритм діяльності, заданий в нормативних документах, або засвоєний за принципом "Роби як я" далеко не завжди буває успішним.

Як саме виконуються ті чи інші дії, визначає стиль діяльності.

Стиль професійної діяльності залежить, передусім, від організації зовнішнього середовища : професійної діяльності і простору взаємодіючих суб'єктів, а потім – від особистісних якостей суб'єктів діяльності. Стиль обумовлюється психологічними (психофізіологічними) чинниками, але він не детермінований лише індивідуальністю суб'єкта, а формується як інтегральний ефект взаємодії суб'єкта і об'єкта. Стиль може змінюватися при зміні умов діяльності. Але, звичайно, формування і розвиток стилю пов'язане з розвитком певних психологічних особливостей суб'єкта.

Від того, наскільки працівники оперативних підрозділів будуть підготовлені до окремих дій в системі оперативно-розшукової діяльності наскільки правильно і повно вони зможуть оцінювати умови, що склалися в конкретній оперативній обстановці, і правильно та повно розробляти алгоритми дій, залежить успішність результату оперативно-розшукових заходів.

Таким чином, стиль у рамках діяльнісного підходу розуміється як інтегральний феномен взаємодії вимог діяльності і індивідуальності людини.

Останнім часом стиль діяльності стосовно роботи органів внутрішніх справ досліджувався у таких напрямках, як оптимізація процесу формування індивідуального стилю управлінської діяльності керівника правоохоронних органів, психолого-акмеологічні умови формування індивідуального стилю спілкування керівника, розвиток стилю рефлексії професійної діяльності керівника органів внутрішніх справ тощо.

Проте індивідуальний стиль діяльності не вичерпується лише управлінням, спілкуванням, рефлексією. Він має враховувати системний характер оперативно-розшукової діяльності.

Системна організація індивідуального стилю проявляється в особливостях його детермінації. Так природні завдатки грають велику роль на початковому етапі становлення індивідуального стилю і при виборі заходів. При цьому різні етапи становлення індивідуального стилю ОРД обумовлені певним симптомом комплексів індивідуальних властивостей працівників оперативних підрозділів, їх особистісних характеристик, а також можливістю суб'єкта вибирати найбільш адекватні способи реалізації вимог до проведення оперативно-розшукових заходів відповідно до індивідуальних особливостей особистості працівників оперативних підрозділів.

Ми приділяємо особливу увагу системі оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), оскільки саме вони є одним із основних компонентів оперативно-розшукової діяльності.

Так Горяїнов К.К. і Кваша Ю.Ф. зокрема відзначають, що ОРД - це:

а) система оперативно-розшукових заходів;

б) в систему оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) входять гласні і негласні:

- пошукові заходи;

- розвідувальні і контррозвідувальні заходи;

в) ОРЗ здійснюються із застосуванням оперативних і технічних засобів [2, с. 115].

А ось як конкретний співробітник буде здійснювати оперативно-розшукові заходи у залежності від своїх особистісних якостей - залежить від його компетенцій.

Звернемо увагу на деякі риси подібності компетентнісного підходу і зазначених вище особливостей стилів оперативно-розшукової діяльності.

У літературних джерелах компетентнісний підхід трактується як націленість на формування та розвиток у суб'єкті діяльності ряду ключових і предметних компетенцій (компетентностей).

Скрябін О.М. визначає професійно компетентного працівника карного розшуку як особу, що здатна за допомогою гласних або негласних пошукових та розвідувальних заходів, із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів виконувати функції та завдання ОРД [5, с. 6].

Складовими професійної компетентності працівників карного розшуку на думку О.М. Скрябіна, є:

- знання, уміння, навички, індивідуально-психологічні особливості;

- професійно значущі якості (соціальний інтелект, комунікативні, мотиваційні, вольові, емоційні, моральні якості);

- пізнавальні психічні процеси (мислення, увага, пам'ять, сприйняття, уява, відчуття);

- професійна спрямованість [5, с. 6].

Горяїнов К.К. і Кваша Ю.Ф. вказують, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється шляхом проведення таких оперативно-розшукових заходів, як зокрема: опитування громадян, наведення довідок, збір зразків для порівняльного дослідження, перевірочних закупівель, дослідження предметів і документів, спостереження, обстеження приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку, оперативне впровадження, оперативний експеримент тощо [2, с. 196].

Зазначимо, що саме професійна компетентність співробітників оперативних підрозділів кримінального розшуку при проведенні наведених вище оперативно-розшукових заходів багато у чому визначає стиль індивідуальний їх діяльності.

Відзначимо, що індивідуальний стиль співробітника оперативних підрозділів кримінального розшуку багато у чому визначає комплексне застосування заходів і засобів ОРД, яке, звичайно, діалектично пов'язане з об'єктивною дією загальних закономірностей здійснення оперативно-розшукової діяльності, і передусім тих, які визначають:

1) соціальну потребу у вказаній діяльності в сучасних умовах, а також необхідність її подальшого розвитку, що, як відомо, диктується якісними змінами злочинності в Україні, ескалацією насильства, озброєністю злочинного світу, що посилюється зрощенням загальнокримінальної і економічної злочинності, наркобізнесу і корупції, оформленням організованої злочинності в потужну розгалужену систему, яка реально претендує на лідерство в економіці і політиці, застосуванням активних заходів протидії правоохоронним органам, недоліком необхідного практичного досвіду і спеціальних знань у співробітників оперативних підрозділів і тому подібне;

2) необхідність оптимізації функціонування системи управління у сфері ОРД, а саме досягнення:

- відповідності управління оперативній обстановці, яка швидко змінюється, і новим масштабам, завданням, засобам і способами боротьби із злочинністю;

- забезпечення наукового підходу до організації і нормативного врегулювання процесів ОРД на центральному і регіональному рівнях;

- максимально повній реалізації суб'єктивного чинника в ОРД, формування активної життєвої позиції оперативних працівників, високої організованості їх дій, необхідної ініціативи і творчого відношення до справи;

3) потребу в удосконаленні організаційно-тактичних форм і методів оперативно-розшукової діяльності, у тому числі:

- у всьому підвищенні ефективності оперативно-розшукової тактики як однієї з головних умов успішного виконання завдань ОРД по боротьбі із злочинністю;

- розширенні попереджувально-профілактичної спрямованості ОРД у відповідність з демократизацією суспільства і гуманізацією державної карної політики;

- послідовній реалізації принципів повноти всебічності і об'єктивності при зборі, оцінці і практичному використанні оперативно-розшукової інформації для попередження злочинів і забезпечення карного судочинства фактичними даними доказового характеру.

Таким чином, можна зробити висновок, що суть комплексного підходу до застосування заходів і засобів ОРД полягає в їх поєднанні і органічному взаємозв'язку.

У практичному плані цей підхід вимагає визначення, з одного боку, саме комплексних напрямів цілей і завдань оперативно-розшукової діяльності, а також відповідних предметів оперативно-розшукового пізнання і спеціальної (оперативно-розшукового) дії, з іншого боку, адекватних цим напрямам, цілям і завданням комплексних джерел оперативно-розшукової інформації (традиційних, нетрадиційних), а також заходів, засобів ОРД, методів і способів їх безпосередньої реалізації [3, с. 126-127].

Як конкретно будуть реалізовуватися відповідні оперативно-розшукові заходи - це якраз питання індивідуального стилю оперативно-розшукової діяльності конкретного співробітника оперативного підрозділу.

Б.І. Бараненко справедливо зазначає, що особистість суб'єкта ОРД має розглядатися як складна система, у якій одночасно диференціюються та інтегруються психічні якості під впливом соціальних факторів в умовах реалізації оперативно-розшукової діяльності та спілкування під час її здійснення. Очевидно, що в даному випадку має місце системний підхід, який дає змогу уявити особистість суб'єкта ОРД як цілісну структуру відповідних складових елементів, системоутворюючих факторів і структурно-функціональних характеристик, і, таким чином, поєднує компетентісний і стильовий підходи [1, с. 42].

Для індивідуального стилю оперативно-розшукової діяльності конкретного співробітника оперативного підрозділу, наприклад, є суттєвими особливості психологічного змісту оперативного спілкування, урахування перешкод, які виникають у оперативному спілкуванні, практичне здійснення зазначеного спілкування під час реалізації заходів оперативно-розшукової діяльності.

Наприклад, у процесі оперативного спілкування, зорієнтованого переважно на перцептивно-рефлексивне сприйняття й розуміння співрозмовника, у оперативного працівника можуть виникнути відчуття невірних дій, приниження своїх прагнень тощо. Такими реакція-

ми психологи пояснюють феномен принижуючо-поступливого спілкування, що значною мірою є психологічним бар'єром спілкування в цілому. Це пов'язане з важко переборною внутрішньо-особистісною суперечністю, яка виникає у оперативного працівника, оскільки, з одного боку, він відчуває постійну професійну потребу в установленні успішної взаємодії з об'єктами, які становлять оперативний інтерес; з іншого ж боку, не менш відчутним є прагнення оперативника до ствердження свого "Я", збереження власного авторитету, недопущення поступок стосовно осіб, що підозрюються у вчиненні злочинів, а також щодо їхнього оточення й т. ін. Цей психологічний бар'єр оперативного спілкування може бути подоланий лише завдяки поглибленню рефлексивного реагування оперативного працівника на думки й почуття об'єкта ОРД [4, с. 75]. Рефлексія ж можлива лише за умов наявності відповідних компетенцій. У залежності від сформованості таких компетенцій де термінується відповідний індивідуальний стиль оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що визначення індивідуального стилю оперативно-розшукової діяльності співробітників оперативних підрозділів карного розшуку має відбуватися з урахуванням компетентнісного підходу.

Для цього необхідно визначити чітку діяльнісну структуру професійно-психологічної компетенції вказаних працівників, до змісту якої, зокрема, доцільно було б віднести наступні визначальні елементи:

- залежно від загального предмета оперативно-розшукової діяльності – це сукупність цілей ОРД, її завдань і обов'язків (ст.ст. 1, 7 ЗУ "Про ОРД");
- залежно від основних (диференційованих) функцій, що виконуються зазначеними працівниками, – їх відповідні спеціалізовані повноваження, знання, уміння й навички;
- залежно від правових засад щодо забезпечення функцій працівників карного розшуку – це наявність наданого їм збалансованого правового інструментарію (законодавчо закріплених заходів, засобів) для належного виконання завдань ОРД (ст. 8 ЗУ "Про ОРД"), а також правових обмежень, спрямованих на посилення гарантій законності, дотримання прав і свобод людини (ст. 4; ч. 2 ст. 8; ст. 9 ЗУ "Про ОРД").

Використана література:

1. Бараненко Б.І. Психологія оперативно-розшукової діяльності. Загальна частина: Навчальний посібник / МВС України, Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України; [За ред.: проф. Е.О. Дідоренка, проф. Я.Ю. Кондратьєва]. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2003. – 272 с.
2. Горяинов К.К., Кваша Ю.Ф. Федеральный закон "Об оперативно-розыскной деятельности": Комментарий. – М.: Новый Юрист, 1997. – 576 с.

3. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение). Часть первая. Учебное пособие / Бараненко Б.И., Дидоренко Э.А., Глазков В.А. и др. – Луганск, РИО ЛАВД, 2006. – 245 с.

4. Психологія оперативного спілкування в діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ: Навчально-практичний посібник / Авт. кол.: Б.І. Бараненко, В.А. Глазков, О.С. Звонко та ін.; [За ред. чл.-кор. АПРН України, проф. Е.О. Дідоренка]; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 552 с.

5. Скрябін О.М. Юридично-психологічні засади професійної компетентності працівників карного розшуку / Автореф. дис.... канд. юридич. наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2010. – 18 с.

Стаття надійшла до редколегії 28.04.2010 р.

УДК 351.746.2

В.Є. Тарасенко

**ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОГО
ВИЗНАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ АГЕНТУРНОГО
МЕТОДУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОРД**

У статті розглядаються особливості державної підтримки участі громадян у сприянні правоохоронній діяльності.

Ключові слова: кримінальна ідеологія, інфраструктура злочинності, взаємодія з населенням, конфіденційне співробітництво, державна доктрина сприяння правоохоронній діяльності.

В статье рассматриваются особенности государственной поддержки участия граждан в содействии правоохранительной деятельности.

Ключевые слова: криминальная идеология, инфраструктура преступности, взаимодействие с населением, конфиденциальное сотрудничество, государственная доктрина содействия правоохранительной деятельности.

In this article it is considered the state support of citizens' participation in helping law enforcement.

Key words: criminal ideology, criminal infrastructure, the interaction with the public, a confidential cooperation, State doctrine assisting law enforcement.

Економічна криза, що вразила нашу державу, зростаюча криміналізація, розгул злочинності і корупції, у тому числі їх організованих проявів, інші дестабілізуючі фактори надзвичайно актуально поставили питання про національну безпеку країни. У числі факторів, що ускладню-